

УДК 37.016:811.161.1-054.6

<http://orcid.org/0000-0002-4469-9664>

**ФОРМУВАННЯ
ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ МОВНОЇ
ОСОБИСТОСТІ ІНОКОМУНІКАНТІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЯК ІНОЗЕМНОЇ**

Музика Т.Є., канд. філол. наук (Івано-Франківськ)

У статті проаналізовано особливості формування полікультурної мовної особистості у процесі вивчення української мови як іноземної. Окреслено критерії сформованості мовної особистості інокомуніканта. Акцентовано на актуальності поняття «полікультурність» як важливого компонента міжкультурної комунікації. Представлено основні принципи формування полікультурної мовної особистості іноземних студентів у Івано-Франківському національному медичному університеті.

Ключові слова: іноземний студент, комунікація, мовна особистість, полікультурність, українська мова (як іноземна).

Музыка Т.Е. Формирование поликультурной языковой личности инокоммуникантов в процессе изучения украинского языка как иностранного. В статье проанализированы особенности формирования поликультурной языковой личности в процессе изучения украинского языка как иностранного. Определены критерии сформированности языковой личности инокоммуниканта. Обоснована актуальность понятия «поликультурность» как важного компонента межкультурной коммуникации. Представлены основные принципы формирования

поликультурной языковой личности иностранных студентов Ивано-Франковского национального медицинского университета.

Ключевые слова: иностранный студент, коммуникация, поликультурность, украинский язык (как иностранный), языковая личность.

Muzyka, T.Ye. Formation of multicultural linguistic personality in the process of studying Ukrainian as a foreign language. The article is devoted to the peculiarities of the formation of a polycultural linguistic personality in the process of studying Ukrainian as a foreign language. The goal of the research is to analyze certain aspects of the theory and practice of the linguistic personality, to reveal the specificity of its formation through the acquisition of linguistic, communicative, pragmatic skills, taking into account multicultural and psychological components, in the process of studying Ukrainian as a foreign language, and present the basic principles of the formation of multicultural linguistic personality of foreign students in the Ivano-Frankivsk National Medical University

There are several components of the criteria for the formation of a polycultural linguistic personality (communicability, the cross-cultural criterion, the psychological criterion).

The formation of multicultural linguistic personality of foreign students in the Ivano-Frankivsk National Medical University is based on several content lines – communicative, linguistic, socio-cultural. Along with receiving information about the country whose language they study, the students will learn about certain psychological, social, cultural, aesthetic features of representatives of other countries, other mentalities, exchange their socio-cultural experiences. Intercultural differences, common features of cultures become crucial for the choice of style, strategies and tactics of professional communication. Therefore, multicultural education of foreign students is one of the key points of professional education, which involves knowledge of the characteristics of different cultures, the formation of respect and dignity among representatives of different nations.

The formation of a multicultural linguistic personality is an important aspect of teaching Ukrainian as a foreign language and aims at improving mutual understanding between people, creating a supportive atmosphere in heterogeneous groups, which is the basis for creating a new society capable of communicating without ethnic, religious, racial and cultural barriers.

Key words: communication, foreign student, linguistic personality, multiculturalism, Ukrainian language (as foreign).

Посилення уваги до антропоцентричної проблематики в сучасній науковій парадигмі зумовило перегляд методологічних принципів навчання української мови. Об'єктом наукових зацікавлень лінгвістів (поряд із вивченням мови як системи систем) дедалі частіше стає власне мовна особистість, яка «розглядається з точки зору її готовності до здійснення мовних дій» [7: 31].

Мовна особистість – складний інтердисциплінарний термін, значення якого поєднує філософські, соціологічні та психологічні аспекти, і поряд з яким існують поняття «комунікативна особистість», «мовленнева особистість». Мовну особистість визначають як мовця, який має «високий ступінь комунікативної компетенції і володіє правилами мовної поведінки» [1: 111]. Саме мовна поведінка людини є репрезентантом результатів її пізнавальної діяльності, через мову людина передає отримані знання, досвід. Важливим компонентом мовної особистості є «полікультурність» як основоположний компонент у структурі міжкультурної комунікації.

У процесі формування полікультурності мовної особистості безпосередню роль відіграє методика навчання мови, яка набуває особливого значення, коли йдеться про викладання української мови інокомунікантам, зокрема іноземним студентам українських ВНЗ. Зважаючи на те, що іноземний громадянин, який навчається в нашій державі, уже є носієм певної мови, належить до певної соціокультурної групи та характеризується певними принципами мовленнєвої поведінки, особливо цікавою й **актуальною** є проблема формування його полікультурної мовної особистості через вивчення української мови.

Аналіз останніх досліджень. Науковий феномен «мовна особистість» свого часу ставав об'єктом наукових зацікавлень багатьох учених, зокрема Ю. Караулова, В. Красних, О. Леонтьєва, В. Маслової, Л. Мацько. До питання формування мовної особистості майбутніх спеціалістів зверталися науковці Н. Бондаренко, І. Гудзик, С. Єрмоленко, Л. Мацько. Проблему мовної особистості в полікультурному середовищі аналізували Ф. Бацевич, Н. Бондаренко, О. Гукаленко та інші.

Незважаючи на велику кількість ґрунтовних досліджень, деякі аспекти теорії та практики формування мовної особистості (як-от специфіка формування мовної особистості на заняттях з української

мови як іноземної, специфіка мовної особистості іноземних студентів-медиків тощо) залишаються недослідженими повністю.

Метою статті є розкрити особливості формування полікультурної мовної особистості іноземних студентів, що навчаються в українських вищих навчальних закладах.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**: проаналізувати певні аспекти теорії та практики мовної особистості, розкрити специфіку її формування шляхом засвоєння мовних, мовленнєвих, прагматичних умінь та навичок із урахуванням полікультурного, психологічного компонентів у процесі вивчення української мови як іноземної, презентувати основні принципи формування полікультурної мовної особистості іноземних студентів в Івано-Франківському національному медичному університеті (далі – ІФНМУ – *Т. М.*).

Виклад основного матеріалу. Полікультурна особистість – це насамперед особистість із розвинутою лінгвістичною свідомістю. Так, знання рідної і державної мов, вивчення іноземної мови розширюють світогляд особистості, сприяють її багатогранному розвитку, спрямовують до толерантності й різнопланового бачення світу.

Сучасна лінгводидактика послідовно звертається до проблеми формування мовної особистості в умовах полікультурної інтеграції, адже, як наголошує Ю. Караулов, «доки моделі навчання мови обмежуються рамками системного уявлення самої мови і не втручаються в структуру особистості, мовної особистості, вони приречені залишатися чимось зовнішнім, чужим щодо об'єкта навчання мови» (переклад наш – Т.М.) [4: 49]. У процесі формування мовної особистості роль методики викладання української мови як іноземної очевидна: саме мова постає «засобом спілкування, духовного збагачення та формування інтелектуальної культури» [2: 163] іноземних громадян, що навчаються у ВНЗ України.

Відомо що, зміст мовної особистості включає світоглядний (систему цінностей), культурологічний (рівень оволодіння культурою) та особистісний (індивідуальність, притаманна кожній людині) компоненти і визначається наявністю мовної (знання орфоепічних, орфографічних, лексичних, словотворчих, граматичних та стилістичних норм), мовленнєвої (реалізується під час аудіювання,

говоріння, читання, письма), соціокультурної (знання національної культури, історії, економіки тощо) та функціонально-комунікативної (уміння користуватися мовними засобами для створення текстів різної стильової приналежності) компетенцій [8: 3]. Окрім цього, процес формування полікультурної особистості вимагає не лише знань про особливості розвитку особистості, а й усвідомлення нею свого існування в багатокультурному, різноетнічному світі, необхідності формування в неї готовності до спілкування з представниками різних країн, етносів, із людьми, які відрізняються не лише кольором шкіри чи мовою, а й звичками, традиціями, щоденними ритуалами [6].

Мовна особистість кожного майбутнього фахівця, зокрема медичного спеціаліста, є особливою, а мовленнєва поведінка, специфічна для певного професійного середовища, є важливою складовою його компетентності. Професіонал, як відомо, володіє не лише високою кваліфікацією, а й має бути духовно багатою особистістю. Комунікативна компетентність медичного працівника визначається не тільки професійними знаннями і навичками, а й уміннями реалізувати їх у своїй діяльності. Медик (навіть якщо він громадянин іншої країни) повинен досконало володіти прийомами і способами ефективного спілкування як із пацієнтами, так і з колегами, знати медичну термінологію, володіти прийомами оформлення медичної документації; ці та інші вміння та навички є необхідними для досягнення взаєморозуміння при вирішенні лікувально-діагностичних завдань.

Критеріями сформованості полікультурної мовної особистості є кілька компонентів. Одним із найважливіших є комунікабельність, оскільки уміння створити комфортну, позитивну атмосферу у спілкуванні, зокрема між представниками різних народів, є тим чинником, що сприяє досягненню завдання міжкультурної комунікації – налагодженню взаємодії між людьми з різними світоглядною позицією, уподобаннями, ментальністю, манерами та стилем спілкування. Кроскультурний критерій передбачає безконфліктне співіснування та виховання поваги до людини іншої культурно-соціальної групи, здатність особистості адаптуватися до життя і діяльності у різних соціальних та культурних умовах. Тому навчально-виховний процес обов'язково повинен, на нашу думку, супроводжуватися поінформованістю про культуру інших народів, їхню систему цінностей, що сприятиме міжкультурному

діалогу та міжкультурній взаємодії. Емоційний (психологічний) критерій сформованості полікультурної особистості передбачає позитивне ставлення до представників інших культур, сприйняття їх поглядів і думок, толерантність у взаємовідносинах, адекватне розуміння понять «інакшість», «відмінність», «різноманітність», повагу до життєвої позиції та поглядів на життя людей, контроль власного емоційного стану. Формування полікультурної мовної особистості за зазначеними критеріями, на нашу думку, має стати стратегічним напрямом навчального процесу в українських вищих навчальних закладах.

Формування мовної особистості інокомуніканта в ІФНМУ ґрунтується на кількох змістових лініях – мовленнєвій, мовній, соціокультурній – відповідно до комунікативних потреб студентів. Мовленнєва та мовна змістові лінії передбачають формування комунікативної компетенції іноземця шляхом удосконалення вмінь в основних видах мовленнєвої діяльності та засвоєння знань про систему української мови, що становить основу формування уявлення про мовну картину світу. Соціокультурна змістова лінія передбачає формування соціокультурної компетентності іноземця шляхом вивчення інформації про український народ, його історичне минуле й сучасне життя, ознайомлення зі звичаями і традиціями, духовними скарбами і видатними постатями, із загальнолюдськими моральними нормами.

Прикметно, що фахівцям медичного профілю властивий високий рівень професійної та моральної відповідальності, оскільки медична діяльність інкорпорує не лише загальні питання розвитку та функціонування сфери медицини, а й насамперед пов'язана з морально-психологічними, естетичними інтересами та переживаннями окремої особистості. Тому володіння навичками спілкування, вміння налагоджувати контакт зі співрозмовниками, професійний та індивідуальний підхід до вирішення професійних (а відтак і комунікативних завдань), вибір доцільного та необхідного варіанта мовленнєвої поведінки є важливими компонентами мовної особистості інокомуніканта, на формування яких і спрямовані заняття з української мови як іноземної в ІФНМУ.

Процес виховання полікультурної мовної особистості актуалізує потребу засвоєння не лише мовного матеріалу, а й дає змогу

використовувати позамовні, специфічні поняття та категорії, притаманні окремій людині чи людській спільноті, оволодіти певними позамовними знаннями, що пов'язані з культурою та звичаями цієї спільноти. Адже кожний іноземний студент, що приїхав в Україну з метою навчання, є репрезентантом окремого типу культури, особливим етнотипом з уже сформованою на основі суспільного досвіду картиною світу. Тому важливо враховувати міжкультурні відмінності, спільні риси культур для вибору стилю, стратегій і тактик професійної комунікації. Відтак, полікультурне виховання студентів-іноземців постає одним із ключових моментів освітньо-професійного навчання, який передбачає пізнання особливостей різних культур, формування поваги та почуття гідності у представників різних націй, сприйняття взаємозв'язку та взаємовпливу загальнолюдського й національного компонентів культури на формування міжкультурної комунікації [3: 15].

Полікультурність – це такий принцип функціонування та співіснування в певному соціумі різноманітних етнокультурних спільнот із притаманним їм усвідомленням власної ідентичності, що забезпечує їх рівноправність, толерантність та органічність зв'язку з широкою кроскультурною спільнотою, взаємозбагачення культур, а також наявність та визначення спільної загальнодержавної системи норм та цінностей, які становлять основу громадянської свідомості кожного члена соціуму. В освітньо-навчальній сфері поняття полікультурності набуває особливого значення, адже «процес навчання є відображенням процесів, що відбуваються у суспільстві, та може змоделювати й утілити нові культурні патерни, що сприятимуть підвищенню толерантності, взаєморозуміння, емпатії та створенню сприятливої дружньої атмосфери, що є запорукою підвищення працездатності й академічної успішності» [5: 65–66]. Тому поряд з іншими предметами, які студенти вивчають у вищій школі, заняття з української мови як іноземної є важливим компонентом формування полікультурного простору.

Домінантними принципами полікультуралізму постають ідеї комунікації, обміну, взаємодії та взаємовпливу. До прикладу, в ІФНМУ навчаються студенти із понад двадцяти країн світу (країн Африки, країн Близького сходу, Південної та Північної Америки, Європи та Азії). Заняття проводяться в багатонаціональних групах, у яких кожен студент є представником певної культури й оперує певними поняттями,

розмовляє кількома мовами, перебуває під впливом свого середовища. Закономірно, що у процесі навчальної діяльності постає проблема діалогу культур, світів, свідомостей, колективного досвіду.

Так, студенти-іноземці вивчають теми, що стосуються українознавства, свят і традицій в Україні, системи освіти, культурних особливостей, історії нашої держави. Часто під час вивчення української мови крізь призму певних тем (як-от: історико-культурні особливості України, історія медицини, захворювання та ін.) застосовується порівняльний метод, завдяки якому студенти дізнаються про культуру, традиції, історію інших країн, про історію формування медицини як науки у різних країнах, про давні й сучасні методи лікування, про інновації та перспективи розвитку медицини. У процесі навчання майбутні медики пізнають певні психологічні, соціальні, культурні, естетичні особливості представників інших етносів, обмінюються соціокультурним досвідом, що сприяє формуванню соціокультурної компетенції, яка передбачає вміння вибирати стратегії й тактики мовної поведінки, використовувати необхідні мовні засоби й форми залежно від співрозмовника, мети і ситуації спілкування.

Висновки. Отже, полікультурна мовна особистість – це особистість, що володіє вміннями та навичками успішної взаємодії з представниками іншої держави та культури, осмислення їхньої картини світу, має позитивне ставлення до мови, яку вивчає, та її носіїв, є готовою до міжкультурного діалогу. Відтак, поряд із набуттям власне мовних та мовленнєвих навичок ціллію викладання української мови як іноземної в українських ВНЗ є формування навичок культурної взаємодії між представниками різних культурних, мовних, естетичних уподобань, спроможності до повноцінного функціонування в багатокультурному соціумі, навичок розуміння вербальної та невербальної поведінки інокомунікантів.

Формування високоосвіченої, соціально й культурно неупередженої мовної особистості, здатної до міжкультурної комунікації є одним із стратегічних завдань сучасної дидактики. У процесі вивчення української мови як іноземної поряд із засвоєнням мовних і мовленнєвих умінь іноземці удосконалюють навички професійної культурної взаємодії в сучасному полікультурному світі. Полікультурність постає тим освітньо-виховним принципом

навчання української мови як іноземної, який через взаємодію та взаємозв'язок між різними етносами спрямований на покращення взаєморозуміння між людьми, створення сприятливої атмосфери у полікультурних колективах, члени яких здатні до спілкування без етнічних, релігійних, расових і психологічних бар'єрів.

Перспективи подальших досліджень. Проблема формування полікультурної мовної особистості не вичерпується запропонованим дослідженням і потребує подальшого поглибленого вивчення. Зокрема, наукове зацікавлення викликає полікультурне виховання студентів-іноземців з урахуванням їхніх психо- та етнотипів, через зіставлення з наявними в їхніх країнах правилами та стратегіями спілкування, етичними нормами та ін.

Перспективними формами впровадження полікультурного виховання іноземних громадян можуть бути окремі семінари, лекції, організація дискусійних клубів чи проведення діалогів, обговорень і конференцій. Цікавими в цьому аспекті є концерти, тематичні вечори, семінари, присвячені національним святкам або визначним подіям з історії різних народів. Ці та інші заходи з одного боку актуалізують тенденцію до збереження власної ідентичності національної культури на загальному тлі, а з іншого – спрямовані на зниження рівня упередженості й зменшення виникнення стереотипів та відчуженості, сприяють розширенню горизонтів міжкультурного діалогу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глуховцева К. Мовна особистість сучасного студента та її історико-культурний тезаурус / Катерина Глуховцева // *Культура слова*. – 2014. – № 81. – С. 111–114.
2. Гриценко Т. Розвиток мовної особистості у технічних ВНЗ / Т. Гриценко // *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах* : збірник наукових праць Національного авіаційного університету. – 2009. – Вип. 17. – С. 162–172.
3. Зозуля І.Є. Полікультурне виховання іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Ірина Євгенівна Зозуля. – Вінниця, 2012. – 21 с.
4. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 264 с.

5. Ковалинська І.В. Поняття «полікультурність» та «мультикультурність» у науковому дискурсі / І.В. Ковалинська // Освітологічний дискурс. – 2016. – № 1. – С. 65–78.
6. Мордань О.І. Полікультурне виховання в сучасній школі [Електронний ресурс] / О.І. Мордань. – Режим доступу : <http://nauka.zinet.info/6/mordan.php>.
7. Ніколаєнко В.В. Особливості формування вторинної мовної особистості іноземних студентів / В.В. Ніколаєнко // Педагогічний альманах. – 2014. – Вип. 22. – С. 31–36.
8. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису : Лінгводидактичні аспекти / С. Омельчук // Дивослово. – 2006. – № 9. – С. 2–5.

REFERENCES

- Hlukhovtseva, K. (2014). *Movna osobystist suchasnoho studenta ta yii istoryko-kulturnyy tezaurus* [The linguistic personality of a modern student and its historical and cultural thesaurus]. *Kultura slova* [Culture of the word.], 81, pp. 111-114 [in Ukrainian].
- Hrytsenko, T. (2009). *Rozvytok movnoi osobystosti u tekhnichnykh vuzakh* [Development of the linguistic personality in technical universities]. *Humanitarna osvita u tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh: zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu*. [Humanitarian education at technical higher educational institutions: a collection of scientific works of the National Aviation University], 17, pp. 162-172 [in Ukrainian].
- Karaulov, Yu.N. (1987). *Russkyi yazyk i yazykovaya lychnost* [Russian language and the linguistic personality]. Moscow: Nauka [in Russian].
- Kovalynska, I.V. (2016) *Poniattia «polikulturnist» ta «multykulturnist» u naukovomu dyskursi* [The concept of «polyculturalism» and «multiculturalism» in scientific discourse]. *Osvitohichnyi dyskurs* [Educational discourse], 1, pp. 65-78 [in Ukrainian].
- Mordan, O.I. *Polikulturene vykhovannia v suchasni shkoli* [Polycultural education in the modern school] (n.d.). *nauka.zinet.info*. Available at: <http://nauka.zinet.info/6/mordan.php>. [in Ukrainian].
- Nikolaienko, V.V. (2014). *Osoblyvosti formuvannia vtorynnoi movnoi osobystosti inozemnykh studentiv* [Features of the formation of secondary linguistic personality of foreign students]. *Pedahohichnyi almanakh* [Pedagogical almanac], 22, pp. 31-36 [in Ukrainian].
- Omelchuk, S. (2006). *Formuvannia movlennievo-komunikativnykh umin u protsesi vyvchennia syntaksysu: lnhvodydaktychni aspekty* [Formation of

speech-communicative skills in the process of studying syntax: linguo-dydidactic aspects]. *Dyvoslovo [Dyvoslovo]*, 9, pp. 2-5 [in Ukrainian].

Zozulia, I. Ye. (2012). Polikulturene vykhovannia inozemnykh studentiv vyshchykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv [Polycultural education of foreign students of higher technical educational institutions]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Vinnytsia: VinDY [in Ukrainian].
